

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مدیریت تحصیلات تکمیلی

پژوهشکده زبان و ادبیات فارسی

رساله دکتری رشته زبان و ادبیات فارسی

نقد و بررسی نثر علمی دانشگاهی از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ هجری شمسی بر پایه ی
برخی آثار بهار، فروزانفر، همایی، زرین کوب و یوسفی

استاد راهنما

دکتر ابوالقاسم رادفر

استاد مشاور اول

دکتر حسینعلی قبادی

استاد مشاور دوم

دکتر مریم عاملی رضایی

پژوهشگر

شعله غلامعلی شاهی

اردیبهشت ماه ۱۳۹۳

ارزشیابی

چکیده

نثر معاصر نسبت به دوره های گذشته ی خود نثری پربار بوده است و از جهت مضمون و مطلب نیز تنوع بیشتری دارد. یکی از انواع مهم نثر، نثر تحقیقی – دانشگاهی است که با تأسیس دانشگاه تهران در سال ۱۳۱۳ش. کم کم ریشه گرفت و بالید. پژوهشگران و استادان بزرگی در این دوران دست به تحقیق و پژوهش زدند؛ از بزرگ ترین و بنام ترین استادان نسل اول ملک الشعراى بهار، بدیع الزمان فروزانفر و جلال الدین همایی را می توان نام برد. و از پژوهشگران و محققان نسل دوم که به نوعی شاگردان گروه اول به شمار می آیند عبدالحسین زرین کوب و غلامحسین یوسفی قابل ذکرند. هدف از نوشتن این رساله تأملاتی بر روی نثر دانشگاهی از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ش. بر پایه ی برخی آثار این دو گروه از پژوهشگران می باشد. در عین حال سعی بر آن بود تا با در نظر داشتن سبک شخصی هر یک از پنج نویسنده ی مذکور، مقایسه ای میان سبک تفکری و نگارشی هر دوره نیز به عمل آید. به همین منظور، به بررسی و تحقیق در برخی آثار این پنج نویسنده در سه سطح فکری، زبانی و ادبی پرداخته و نتایج در یک نظم منطقی در رساله گنجانده شده است. علاوه بر تبیین سبک شخصی هر یک از نویسندگان و نیز پرداختن به سبک دوره، در یک بخش جداگانه شیوه ی تفکر و نحوه ی نگرش هر نویسنده و تأثیر و نمود آن بر نثر نیز لحاظ گردید. در پایان نیز تا حد امکان داده ها به صورت نمودارهای آماری نشان داده شده اند.

واژگان کلیدی:

نثر معاصر، نثر دانشگاهی، ملک الشعراى بهار، همایی، فروزانفر، زرین کوب، یوسفی.

فهرست مطالب

پیش گفتار.....	۱۶
بخش اول- کلیات طرح تحقیق.....	۵
۱.تعریف مسأله یا بیان مشکل.....	۵
۲.اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش.....	۵
۳.سوال های پژوهشی.....	۵
بخش دوم - سیر و تحول نثر فارسی از آغاز تا امروز.....	۷
۱-۲.نگاهی به تحولات نثر فارسی از آغاز تا عهد مشروطه.....	۷
۱،۲-دوره ی سامانی (۲۶۱-۳۸۹ه.ق).....	۸
۱،۲-دوره ی غزنویان، سلجوقیان و خوارزمشاهیان (۳۸۹-۶۲۸ه.ق).....	۹
۱-۲.۴-دوره ی مغول و تیموری (۶۲۸-۹۱۶ه.ق).....	۱۰
۱،۲-۴-دوره ی صفوی (۹۱۶-۱۴۸ه.ق).....	۱۱
۲-۲. قاجار و نثر فارسی.....	۱۲
۲-۲.۱.علل دگرگونی سبک نویسندگی و تحول نثر در عهد قاجار.....	۱۳
۲-۳.نثر دوره ی بیداری.....	۱۶
۲-۳.۱.اگرایش های نثر فارسی در عهد مشروطیت.....	۱۷
۳-۱،۲-رساله نویسی.....	۱۷
۳-۲،۱-سفرنامه نویسی.....	۱۸
۳-۳،۱-داستان نویسی.....	۱۸
۳-۴،۱-نمایشنامه نویسی.....	۱۹
۳-۵،۱-ترجمه.....	۱۹

- ۲-۴. نثر در دوران معاصر (از انقلاب مشروطیت تا انقلاب اسلامی؛ ۱۲۸۵-۱۳۵۷ ش.)..... ۱۹
- ۴-۲. ۱. «وارثان تاریخ دانشوران ایران»..... ۲۱
- ۲-۱،۴. ۲. امیرزا ابوالقاسم فراهانی (۱۱۹۳-۱۲۵۱ هـ.ق)..... ۲۲
- ۲-۱،۴. ۲. میرزا محمدحسین فروغی (۱۲۵۵-۱۳۲۵ هـ.ق)..... ۲۳
- ۲-۴. ۱. ۲. ۳. ۱. میرزا ملکم خان (۱۲۴۹-۱۳۲۶ هـ.ق)..... ۲۴
- ۲-۴. ۱. ۲. ۵. عبدالرحیم طالبوف (۱۲۵۰-۱۳۲۸ هـ.ق)..... ۲۵
- ۲-۴. ۱. ۲. ۶. حاج زین العابدین مراغه‌ای (۱۲۵۵-۱۳۲۸ هـ.ق)..... ۲۶
- ۲-۴. ۱. ۲. ۷. علی اکبر دهخدا (۱۲۹۷ هـ.ق- ۱۳۳۴ هـ.ش)..... ۲۶
- ۲-۵. ۲. تأسیس دانشگاه تهران؛ نثر علمی- دانشگاهی و پیش گامان آن..... ۲۷
- ۲-۵. ۱. ۲. دانشوران نسل اول و نسل دوم..... ۳۰
- ۲-۶. ۲. مروری بر مهم ترین آثار سبک پژوهی در ایران (همراه با پیشنهادهای مطرح شده برای تحلیل سبکی متن)..... ۳۳
- ۲-۶. ۱. ۲. سبک شناسی نثر یا تاریخ تطور نثر فارسی..... ۳۳
- ۲-۶. ۲. ۲. سبک خراسانی در شعر فارسی..... ۳۵
- ۲-۶. ۲. ۳. فن نثر در ادب پارسی..... ۳۶
- ۲-۶. ۲. ۴. کلیات سبک شناسی..... ۳۷
- ۲-۶. ۲. ۵. سبک شناسی نثر..... ۳۹
- ۲-۶. ۲. ۷. درآمدی بر سبک شناسی ساختاری..... ۴۰
- ۲-۶. ۲. ۸. درآمدی بر سبک و سبک شناسی در ادبیات..... ۴۱
- ۲-۶. ۲. ۹. از زبان شناسی به ادبیات..... ۴۲
- ۲-۶. ۲. ۱۰. سبک شناسی؛ نظریه ها، روی کردها و روش ها..... ۴۲
- ۲-۷. ۲. روش تحلیل سبکی منتخب در این رساله..... ۴۳
- ۲-۷. ۱. ۷. ۲. سطح زبانی..... ۴۴

۴۴	۷-۲. ۱. ۱. سطح آوایی یا سبک شناسی آواها
۴۵	۷-۲. ۱. ۲. سطح لغوی یا سبک شناسی واژه ها
۴۵	۷-۲. ۱. ۳. سطح نحوی یا سبک شناسی جمله
۴۵	۷-۲. ۲. سطح فکری
۴۶	۳-۵. سطح ادبی
۴۷	بخش سوم
۴۷	نقد و بررسی ویژگی های سبکی نویسندگان مذکور
۴۷	فصل اول: نقد و بررسی نثر پیشگامان نسل اول (بهار، فروزانفر، همایی)
۴۷	۳-۱. سیری در احوال و آثار محمدتقی ملک الشعراى بهار
۵۲	۳-۱. ۱. ویژگی های سبکی نثر بهار
۵۲	۱. سطح فکری
۵۲	- سبک شناسی نثر یا تاریخ تطور نثر فارسی
۵۴	- بهار و ادب فارسی
۷۴	ب) ویژگی های فکری این پنج جلد کتاب
۷۴	-نوآوری و تجدد در موضوع
۷۶	-وسعت و تنوع موضوع
۷۷	-عشق و علاقه ی بی همتا به زبان و فرهنگ فارسی
۸۰	-طرز دید و تفکر انتقادی
۸۱	-نمود روح سیاست و مبارزه طلبی در نثر بهار
۸۳	نتیجه گیری
۸۶	۲. سطح زبانی
۸۶	الف) سطح آوایی یا سبک شناسی آواها

- ۸۸ .....ب)سطح لغوی.....
- ۸۸ .....-کاربردهای زبان عربی.....
- ۹۴ .....-واژگان فارسی.....
- ۹۶.....-واژگان انگلیسی.....
- ۹۶.....-واژگان ویژه ی نثر نویسندہ.....
- ۹۹ .....-اصطلاحات عامیانه.....
- ۱۰۰.....-سه اصطلاح زبان بہار.....
- ۱۰۲.....پ)سطح نحوی.....
- ۱۰۲.....-طرز جملہ بندی.....
- ۱۰۲.....استفادہ ی فراوان از فعل وصفی.....
- ۱۰۴.....حذف فعل.....
- ۱۰۴.....حذف فعل معین.....
- ۱۰۵.....حذف فعل اصلی بہ قرینہ ی معنوی یا لفظی.....
- ۱۰۵.....حذف فعل توسط واژہ ی «نہ».....
- ۱۰۶.....جابہ جایی دیگر اجزای جملہ.....
- ۱۰۷.....آوردن چند «و» متوالی پشت سر ہم.....
- ۱۰۸.....-کابردہای کهن دستوری.....
- ۱۰۸.....فعل های خاص.....
- ۱۰۸.....افعال ماضی با حرف تأکید «ب» در اول.....
- ۱۰۹.....افعال پیشوندی.....
- ۱۰۹.....آوردن یاہای مجهول در آخر فعل ماضی.....
- ۱۱۱.....مصدرہای «آمدن» و «گردیدن» بہ جای «شدن».....

- ۱۱۲ ..... افعالی که امروزه کمتر به کار می روند.....
- ۱۱۳ ..... افعال به اصطلاح ادبی.....
- ۱۱۴ .....-مطابقت صفت و موصوف.....
- ۱۱۵ ..... کاربرد خاص «را».....
- ۱۱۶ ..... کاربرد خاص حرف های اضافه.....
- ۱۱۷ ..... استفاده از ضمیر جان دار برای غیر جان دار.....
- ۱۱۸ ..... کاربرد خاص حرف ربط «هم».....
- ۱۱۹ ..... نتیجه گیری.....
- ۱۲۴ .....۳. سطح ادبی.....
- ۱۲۴ ..... الف) صنایع و آرایه های ادبی.....
- ۱۲۴ .....-تشبیه.....
- ۱۲۷ .....-استعاره.....
- ۱۲۹ .....-گنجاندن مصرع یا بیتی در نثر.....
- ۱۲۹ .....-ارسال المثل.....
- ۱۳۰ ..... ب) جای دادن نثر ادیبانه در میان نثر علمی - پژوهشی.....
- ۱۳۲ ..... پ) استفاده از عبارات و اصطلاحات متون پیشین ادبی در نثر.....
- ۱۳۴ ..... نتیجه گیری.....
- ۱۳۶ .....۲-۳. سیری در احوال و آثار بدیع الزمان فروزانفر.....
- ۱۴۰ .....۲-۳. ۱. بررسی ویژگی های سبکی نثر بدیع الزمان فروزانفر.....
- ۱۴۰ .....۱. سطح فکری.....
- ۱۴۲ ..... - سخن و سخن وران.....
- ۱۴۳ ..... - شرح احوال و نقد و تحلیل آثار شیخ فریدالدین عطار نیشابوری.....

- ۱۴۴ ..... - شرح مثنوی شریف
- ۱۴۶ ..... ب) ویژگی های فکری این چهار کتاب
- ۱۴۶ ..... - فروزانفر نخستین پایه گذار نقد در ایران
- ۱۴۸ ..... - علاقه ای کم نظیر به مولانا
- ۱۴۸ ..... - علاقه به تحلیل های روان شناختی، اخلاقی و اجتماعی
- ۱۵۱ ..... - مقدس شمردن عشق و احترام به آن
- ۱۵۲ ..... - اشتیاق به شرح و تفصیل مطالب فلسفی
- ۱۵۳ ..... - تواضع علمی فروزانفر
- ۱۵۷ ..... ۲. سطح زبانی
- ۱۵۷ ..... الف) سطح آوایی
- ۱۵۸ ..... ب) سطح لغوی
- ۱۵۸ ..... - کاربردهای عربی
- ۱۶۲ ..... - واژگان فارسی
- ۱۶۴ ..... - واژگان، تعابیر و صفات ویژه
- ۱۶۶ ..... - تعابیر ویژه نقد
- ۱۶۷ ..... ب) سطح نحوی
- ۱۶۷ ..... - طرز جمله بندی
- ۱۶۷ ..... حذف فعل معین
- ۱۶۸ ..... حذف فعلی اصلی به قرینه لفظی
- ۱۶۸ ..... استفاده از فعل وصفی
- ۱۶۸ ..... - کاربردهای کهن دستوری
- ۱۶۹ ..... کاربرد خاص افعال

۱۶۹	.....	فعل‌های پیشوندی
۱۶۹	.....	افعال ماضی با «ب» تأکید در آغاز
۱۷۰	.....	چهار فعل «تواند» و «آرد»، «به حصول پیوستن» و «گماردن»
۱۷۰	.....	کاربرد خاص حرف «را»
۱۷۱	.....	ضمایر متصل مفعولی و اضافی
۱۷۱	.....	حرف اضافه «در» و «با»
۱۷۳	.....	نتیجه‌گیری
۱۷۶	.....	۳. سطح ادبی
۱۷۶	.....	الف) صنایع بیانی و بدیعی
۱۷۷	.....	- استعاره
۱۷۷	.....	ب) دیگر آرایه‌ها
۱۷۹	.....	پ) کاربرد فراوان افعال ادبی
۱۸۰	.....	ت) جملات شعرگونه
۱۸۱	.....	ث) نثر پژوهشی و بیان ادبی
۱۸۳	.....	ج) تبدیل شعر به نثر در مطایر کلام
۱۸۳	.....	چ) مقدمه‌هایی منحصر به فرد
۱۸۵	.....	نتیجه‌گیری
۱۸۹	.....	۳-۳. سیری در احوال و آثار جلال‌الدین همایی
۱۹۳	.....	۳-۳. ۱. ویژگی‌های سبکی نثر جلال‌الدین همایی
۱۹۳	.....	۱. سطح فکری
۱۹۳	.....	تاریخ ادبیات ایران
۱۹۵	.....	غزالی نامه

- تفسیر مثنوی مولوی (داستان قلعه ی ذات الصور)..... ۱۹۷
- دو رساله در فلسفه ی اسلامی ۱۹۸
- تاریخ اصفهان ۱۹۹
- پرداختن به تمام جوانب و حاشیه های موضوع ۲۰۰
- طرز تفکری انتقادی ۲۰۲
- دیدگاه همایی نسبت به فلسفه ۲۰۴
- اوضاع تاریخی و اجتماعی دو عامل مؤثر در ظهور دانشمندانی چون غزالی ۲۰۵
- نتیجه گیری ۲۰۶
۲. سطح زبانی ۲۰۸
- الف) سطح آوایی ۲۰۸
- ب) سطح لغوی ۲۰۹
- کاربردهای زبان عربی ۲۰۹
- پ) سطح نحوی ۲۱۳
- طرز جمله بندی ۲۱۳
- جملات کوتاه ۲۱۳
- کاربرد فعل وصفی ۲۱۳
- حذف فعل ۲۱۴
- کاربردهای کهن دستوری ۲۱۴
- افعال ماضی با «ب» تأکید در آغاز ۲۱۴
- کاربرد ویژه ی «را» ۲۱۵
- نتیجه گیری ۲۱۶
۳. سطح ادبی ۲۱۹

۲۱۹	الف) گنجاندن بیان ادبی در اثنای متن پژوهشی
۲۲۱	ب) صنایع بدیعی و بیانی
۲۲۱	-تضمین مصراع یا بیت
۲۲۱	-تشبیه
۲۲۲	-ارسال المثل یا تمثیل
۲۲۳	پ) مقدمه پردازی
۲۲۵	نتیجه گیری
۲۲۷	فصل دوم: نقد و بررسی نثر نویسندگان دوره ی دوم (زرین کوب، یوسفی)
۲۲۷	۳-۴. سیری در احوال و آثار عبدالحسین زرین کوب
۲۳۲	۳-۴. ۱. ویژگی های سبکی نثر عبدالحسین زرین کوب
۲۳۲	۱. سطح فکری
۲۳۲	ارزش میراث صوفیه
۲۳۳	بامداد اسلام
۲۳۴	ب) ویژگی های فکری این دو کتاب
۲۳۶	-نگاهی منصفانه به دور از افراط و تفریط
۲۳۷	-دقت و جزئی نگری در تعریف ها در ارزش میراث صوفیه
۲۳۸	-موشکافی و دقت در تعریف اصطلاحات زبانی در ارزش میراث صوفیه
۲۳۸	فرار از مدرسه
۲۴۰	پله پله تا ملاقات خدا
۲۴۱	صدای بال سیمرغ
۲۴۲	ج) ویژگی های فکری این سه کتاب
۲۴۲	-رنگ روان شناسانه ی آثار

- ۲۴۶ .....-تلفیق تاریخ با ادب .....
- ۲۴۸ .....-تلفیق احساس با علم.....
- ۲۴۹ .....-دیدگاه نقادانه.....
- ۲۵۱ .....-نگاهی منصفانه، به دور از تعصب و هواخواهی در پله پله تا ملاقات خدا .....
- ۲۵۲ .....-سرّنی.....
- ۲۵۳ .....(د) ویژگی های فکری .....
- ۲۵۳ .....-همراه داشتن نگاه تاریخی .....
- ۲۵۳ .....-نگاه نقادانه و نمونه هایی از آن .....
- ۲۵۴ .....-پاره ای از دیدگاه های تازه ی نویسنده.....
- ۲۵۷ .....نتیجه گیری .....
- ۲۶۱ .....۲. سطح زبانی .....
- ۲۶۱ .....الف)سطح آوایی یا سبک شناسی آواها.....
- ۲۶۳ .....ب)سطح لغوی یا سبک شناسی واژه ها .....
- ۲۶۳ .....-واژه های عربی .....
- ۲۶۶ .....-واژگان فارسی یا به گونه ای ادبی .....
- ۲۶۸ .....-واژگان متداول نویسنده.....
- ۲۶۹ .....-ساخت واژه .....
- ۲۷۰ .....پ)سطح نحوی .....
- ۲۷۰ .....-طرز جمله بندی .....
- ۲۷۰ .....استفاده از جملات بلند .....
- ۲۷۱ .....جملات پرسشی .....
- ۲۷۲ .....حذف فعل.....

- ۲۷۳ ..... آوردن عبارت «نامش» به جای «به نام» در فرار از مدرسه
- ۲۷۳ ..... شروع جمله با عبارت «اینکه» در فرار از مدرسه
- ۲۷۴ ..... آوردن دو فعل یا بیشتر با هم در سرّ نی
- ۲۷۴ ..... وفور جملات تعجیبی در پله پله تا ملاقات خدا و صدای بال سیمرغ
- ۲۷۵ ..... -ساخت غیر متعارف جمله
- ۲۷۵ ..... تقدیم فعل
- ۲۷۶ ..... فاصله انداختن بین ارکان جمله با حرف ربط «واو» در فرار از مدرسه
- ۲۷۷ ..... آوردن یک عبارت توضیحی پس از پایان جمله در فرار از مدرسه و پله پله تا ملاقات خدا
- ۲۷۷ ..... -کاربردهای کهن دستوری
- ۲۷۷ ..... کاربرد خاص حرف ربط «هم»
- ۲۷۸ ..... افعال خاص
- ۲۷۹ ..... کاربرد خاص «را» در ارزش میراث صوفیه
- ۲۷۹ ..... کاربرد خاص ضمائر در بامداد اسلام
- ۲۸۰ ..... -موارد دستوری دیگر
- ۲۸۰ ..... استفاده از صفت اشاره ی «این»
- ۲۸۰ ..... استفاده از قید مختص «البته»
- ۲۸۱ ..... استفاده از علامت جمع «ها» برای بیان کثرت
- ۲۸۱ ..... استفاده از صفت شمارشی «یک»
- ۲۸۲ ..... نتیجه گیری
- ۲۸۶ ..... ۳. سطح ادبی
- ۲۸۶ ..... الف) صنایع بیانی و بدیعی
- ۲۸۶ ..... -تشبیه

- ۲۸۷ .....-تشبیه تمثیل و دیگر تشبیه ها
- ۲۹۱ .....- استعاره
- ۲۹۲ .....ب)دیگر آرایه ها
- ۲۹۴ .....ج) تلفیق نثر ادیبانه و علمی
- ۲۹۸ .....نتیجه گیری
- ۳۰۰ .....۳-۵.سیری در احوال و آثار غلام حسین یوسفی
- ۳۰۳ .....۳-۵. ۲.ویژگی های سبکی نثر غلامحسین یوسفی
- ۳۰۳ .....۱.سطح فکری
- ۳۰۳ .....ابومسلم، سردار خراسان
- ۳۰۵ .....دیداری با اهل قلم
- ۳۰۸ .....نامه ی اهل خراسان
- ۳۱۰ .....برگ هایی در آغوش باد
- ۳۱۳ .....یادداشت ها (مجموعه مقالات)
- ۳۱۶ .....یادداشت هایی در زمینه ی فرهنگ و تاریخ
- ۳۱۷ .....ب)ویژگی های فکری این شش اثر
- ۳۱۷ .....-لزوم آشنایی دوباره با زبان فارسی
- ۳۱۸ .....-جذب نسل جوان از خلال آثار
- ۳۱۹ .....-معرفی آخرین و جدیدترین آثار و تصحیح ها
- ۳۲۰ .....-چند بُعدی بودن آثار یوسفی
- ۳۲۰ .....-نکته سنجی و دقت در تألیف
- ۳۲۲ .....نتیجه گیری
- ۳۲۴ .....۲. سطح زبانی

- الف) سطح آوایی یا سبک شناسی آواها ۳۲۴
- ب) سطح لغوی ۳۲۴
- واژگان عربی ۳۲۴
- واژگان فارسی یا به گونه ای ادبی ۳۲۵
- واژه ی خاص نویسنده ۳۲۵
- پ) سطح نحوی ۳۲۶
- طرز جمله بندی ۳۲۶
- حذف فعل ۳۲۶
- تقدیم فعل بر دیگر اجزای جمله ۳۲۶
- جمله های پرسشی ۳۲۶
- کاربردهای کهن دستوری ۳۲۷
- نوع افعال ۳۲۷
- کار برد خاص ضمائر ۳۲۸
- نتیجه گیری ۳۲۹
۳. سطح ادبی ۳۳۱
- الف) صنایع بدیعی و بیانی ۳۳۱
- تشبیه ۳۳۱
- استعاره ۳۳۲
- آوردن بیت یا مصرعی ضمن کلام ۳۳۳
- ارسال المثل یا تمثیل ۳۳۴
- ب) آرایه های دیگر ۳۳۴
- پ) نوشته های عاطفی - احساسی ۳۳۵

نتیجه گیری	۳۳۶
بخش چهارم	۳۳۹
مقایسه و تفسیر و تحلیل مطالب	۳۳۹
فصل اول	۳۳۹
۴-۱. مقایسه ی نثر نویسندگان دوره ی اول	۳۳۹
۴-۱. ۱. سطح فکری	۳۴۰
الف) تأثیر به حق محیط تربیتی و خانواده در بروز و پرورش استعدادها و جهت دهی شیوه ی تفکر	۳۴۰
ب) بهره مندی از تحصیلات حوزوی به ویژه حوزه ی درس ادیب نیشابوری	۳۴۱
پ) وسعت دامنه ی پژوهشی	۳۴۱
ت) قدرت ابتکار و تجدد در بهار و نوآوری در فروزانفر و همایی	۳۴۳
ث) تفکر انتقادی بهار و همایی و دیدگاه نقادانه ی فروزانفر	۳۴۷
ج) صراحت لهجه در بهار و همایی و شفاف سازی در فروزانفر	۳۴۸
۴-۱. ۲. سطح زبانی	۳۴۹
۴-۳. ۱. سطح ادبی	۳۵۵
الف) نثر گاه به گاه ادبی بهار و همایی و نثر کاملاً ادبی فروزانفر	۳۵۵
فصل دوم	۳۵۸
۴-۲. مقایسه ی نثر نویسندگان دوره ی دوم	۳۵۸
۴-۲. ۱. سطح فکری	۳۵۸
الف) وسعت و دامنه ی پژوهش و مطالعه	۳۵۸
ب) نگاهی نوین به ادبیات و آموزه های سنتی پیشین	۳۵۹
پ) نگاه شهودی و متقن زرین کوب و نگاه عینی و کاربردی یوسفی	۳۶۱
ت) تأثیر نگرش خاص هر دو نویسنده بر نثر آنان	۳۶۳

- ۳۶۵ ..... ۲-۴. ۲. سطح زبانی
- ۳۶۵ ..... الف) نثر آهنگین زرین کوب و بی نشانی موسیقایی در نثر یوسفی
- ۳۶۶ ..... ب) تشخیص واژگانی در نثر زرین کوب
- ۳۶۸ ..... پ) نظم نشان دار زرین کوب و بی نشانی نحوی نثر یوسفی
- ۳۷۲ ..... ت) جملات پرسشی نثر زرین کوب و نثر یوسفی
- ۳۷۴ ..... ۲-۴. ۳. ویژگی های ادبی
- ۳۷۴ ..... الف) نثر یک دست زرین کوب در مقابل نثر غیر هم سان یوسفی به جهت ادبی
- ۳۸۰ ..... فصل سوم
- ۳۸۰ ..... ۳-۴. مقایسه ی نثر نویسندگان دو دوره
- ۳۸۰ ..... ۳-۴. ۱. سطح فکری
- ۳۸۰ ..... الف) آثار بهار و یوسفی حول محور مسائل ادب و زبان فارسی
- ۳۸۲ ..... ب) آثار فروزانفر و زرین کوب پیرامون وادی عرفان و بزرگان آن
- ۳۸۴ ..... ت) از دیدگاه نقادانه ی فروزانفر تا شیوه ی نقد نوین زرین کوب
- ۳۸۴ ..... ث) از مباحث آغازین روان شناسانه ی فروزانفر تا پرداخت های وسیع تر روان شناختی زرین کوب
- ۳۸۵ ..... ۳-۴. ۱. ۱. روند تحول و سیر تکامل نثر به جهت فکری از سال ۱۳۰۰ش. تا ۱۳۵۷ش. بر پایه ی آثار استادان مذکور
- ۳۸۸ ..... ۳-۴. ۲. سطح زبانی
- ۳۸۸ ..... الف) زرین کوب و پای بندی به رعایت تناسب های آوایی
- ۳۸۹ ..... ب) تأثیر گذاری واژگانی نثر بهار و فروزانفر در آثار زرین کوب
- ۳۹۰ ..... پ) ساخت متنوع جملات بهار و نمود آن بر جمله های زرین کوب و یوسفی
- ۳۹۲ ..... ۳-۴. ۲. ۱. روند تحول و سیر تکامل نثر به جهت زبانی از سال ۱۳۰۰ش. تا ۱۳۵۷. بر پایه ی آثار استادان مذکور
- ۳۹۵ ..... ۳-۴. ۳. سطح ادبی
- ۳۹۵ ..... الف) نثر شاعرانه ی فروزانفر و ذوق ادبی زرین کوب

۳۹۶	.....	ب)نمود عنصر ادب و عاطفه در نثر پژوهشی هر پنج نویسنده و نقش اندیشه بر آن
۳۹۹	.....	پایان سخن
۴۰۱	.....	جدول نهایی
۴۰۴	.....	نمودارها:
۴۱۰	.....	فهرست منابع
۴۱۰	.....	کتاب ها
۴۱۳	.....	مقالات

پیش گفتار

نثر ساده و بی تکلف امروزی را مرهون ادبیات دوره ی بیداری و مشروطه و حتی قدری پیش تر از آن یعنی ادبیات اوایل دوره ی قاجار هستیم. با تأسیس دارالفنون و ترجمه ی متون بیگانه به زبان فارسی و نیز بازگشت دانشجویان اعزامی به فرنگ، صفحه ی جدیدی در کتاب نثر معاصر گشوده شد که اندکی بعد با تأسیس دانشگاه تهران در سال ۱۳۱۳ش. آهسته آهسته به افق های جدید و نوینی دست یافت. در حوزه ی ادبیات فارسی از بزرگ ترین و بنام ترین استادان گروه اول که به تدریس در دانشگاه پرداختند و به نوعی آغازگر نثر علمی معاصر به شمار می آیند ملک الشعرا ی بهار، بدیع الزمان فروزان فر و جلال الدین همایی قابل ذکرند. نتیجه ی تلاش های بی وقفه و پژوهش های پی در پی این دسته از استادان نسل اول در تربیت محققان نسل دوم و نویسندگانی چون زرین کوب و یوسفی کاملاً آشکار است. هر یک از این پنج استاد به نحوی نثر معاصر علمی را به کمال رساندند و آثاری ماندگار و در نوع خود بی نظیر و بی بدیل به جامعه ی ادب فارسی ارائه دادند که این آثار در تحقیقات ادبی پس از خود به واقع راه گشا بوده اند و برخی از آن ها برای اولین بار بود که به وسیله ی این بزرگان در ایران آن روز مطرح می شد.

از آنجا که پایه ی اصلی نثر دانشگاهی امروز ریشه در ابتدای این قرن دارد، بررسی نثر آثار پیشگامان این دوره ما را با سرچشمه های نثر دانشگاهی معاصر آشنا می سازد. به همین منظور این رساله در نظر دارد تا نگاهی سبک شناختی داشته باشد به نثر علمی - دانشگاهی سال های ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ ش. با توجه به شیوه ی نثر نویسی هر یک از پنج نویسنده ی مذکور تا بدین وسیله دورنمایی از سبک شخصی هر یک از این پژوهش گران که هر کدام به نوعی در زمینه ی نثر فارسی صاحب سبکند پیش چشم ترسیم گردد. علاوه بر این با مقایسه ی نثر پیش گامان این دوره با آثار نویسندگان بعدی به تبیین ویژگی های سبک دوره ای استادان گروه اول و دوم نیز پردازد. به همین جهت از هر نویسنده چند اثر برای بحث و بررسی انتخاب شد. در این انتخاب، تمرکز بر روی آثار مهم و جریان ساز هر نویسنده بود. سبب انتخاب هر اثر پیش از ورود به بحث بررسی ویژگی های سبکی و در پایان بخش مربوط به زندگی نامه بیان شده است. پس با توجه به طرحی که سیروس شمیسا در کلیات سبک شناسی ارائه داده است و آن بررسی اثر در سه سطح فکری، زبانی و ادبی است آثار منتخب هر نویسنده نیز در این سه سطح به بررسی گذاشته و به ویژگی های سبکی هر یک به طور مجزا پرداخته شد. از آن جا که در بخش اول پس از معرفی کتاب های سبک شناسی آن گاه که نوبت به معرفی کلیات سبک شناسی شمیسا می رسد مفصل درباره ی این

طرح پیشنهادی شمیسا و نحوه ی به کارگیری آن در رساله سخن رفته است از ذکر مجدد آن در این جا خودداری می شود.

مطالب این رساله در چهار بخش تنظیم شده است؛ در بخش اول کلیات طرح تحقیق بار دیگر از نظر گذرانده می شود. بخش دوم می پردازد به نثر فارسی و پیشینه ی آن از دیدگاه سبک شناسی از ابتدا تا نثر دوره ی مشروطه. سپس به شرح تر درباره ی ویژگی ها و خصوصیات سبکی نثر مشروطه و بررسی اوضاع سیاسی و اجتماعی حاکم بر عصر و تأثیر آن بر نثر دوره ی مورد نظر سخن گفته می شود. بخش اول با مختصری در باره ی کتاب های تألیف شده ی سبک شناسی در ایران و مروری بر طرح های پیشنهادی هر یک برای بررسی سبک شناختی متون به پایان می رسد.

بخش سوم در دو فصل تنظیم شده است؛ فصل اول به نقد و بررسی آثار پیش گامان این دوره (بهار، فروزان فر و همایی) می پردازد و در فصل دوم آثار نویسندگان دوره ی دوم (زرین کوب و یوسفی) مورد نقد و بررسی قرار می گیرد. آثار هر نویسنده طبق آن چه شمیسا در کلیات سبک شناسی پیشنهاد داده است به طور مجزا در سه سطح فکری، زبانی، ادبی بررسی می شود. هر سطح با نتیجه گیری پایان می یابد و سپس به سطح بعدی پرداخته می شود. البته سطح زبانی به سه بخش آوایی، لغوی و نحوی تقسیم می شود و نتایج هر سه بخش ذیل نتیجه گیری سطح زبانی آورده می شود. در هر فصل پیش از آن که به مبحث بررسی ویژگی های سبکی پرداخته شود و صفحه ای اختصاص داده شد به زندگی نامه ی نویسنده ی مورد نظر. برای آن که هم جامع و هم مختصر به تمام وقایع و رویدادهای زندگی هر پژوهشگر پرداخته شود تمامی منابع و مقالات مرتبط با زندگی نامه ی این پنج نویسنده از نظر گذرانده شد. و در عین حال سعی شد تا در تدوین این زندگی نامه ها در درجه ی اول از خاطرات خود نوشت هر یک از نویسندگان استفاده شود.

در نهایت در بخش چهارم در سه فصل به ترتیب نثر نویسندگان دوره ی اول، نثر نویسندگان دوره ی دوم و در آخر نثر نویسندگان هر دو دوره هم چنان در سه سطح مذکور با یکدیگر مقایسه می شود و نتایج بخش سوم در این بخش به بحث و تفسیر گذاشته می شود. علاوه بر این که سعی شده تا در اثنای کلام نظریات و عقاید محققان و پژوهشگران و به نوعی صاحبان فن این عرصه در باره ی شیوه ی نثر نویسی و روش تفکری پنج نویسنده مورد بحث گنجانده شود. بدین منظور نگارنده پیش از تدوین رساله بیشتر مقالات مرتبط با ادیبان نام برده را از نظر گذرانده است و در مواردی نیز برای تأیید کلام و ادعای خویش به گفته ی آنان متوسل شده است. هم چنین برای به دست دادن مقایسه ای دقیق تر و علمی تر